

Wonen en etnische identiteit: drie theses en antitheses*

Bernard Hubeau**

'Mijn huis is nergens meer'
Hans Andreus

Vooraf

Vanuit de signalen, opgevangen ter gelegenheid van de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 1988, zijn de migrantenproblematiek in het algemeen en de woon-, huisvestings- en samenlevingsproblematiek in het bijzonder, *een public issue* geworden. Een antwoord bieden op samenlevingsproblematiek tussen Belgen en migranten is wellicht één van de meest essentiële uitdagingen, zowel voor het beleid als voor wetenschappelijke onderzoekskringen. Het buitenlandse minderhedenbeleid zal echter in hoofdzaak aan de betrokkenen zelf perspectief moeten bieden. De hiernavolgende bijdrage tracht naar de kern van de integratieproblematiek door te dringen, maar neemt daarvoor één invalshoek, een maatschappelijk veld, m.n. het wonen en de geografische lokalisatie van migranten.

Bij het zoeken naar antwoorden mag het aspect huisvesting noch worden overschat (b.v. door het voor te stellen alsof ingrijpen in de wooncondities een globale oplossing kan betekenen), noch worden onderschat (b.v. door het samenlevingsprobleem tussen Belgen en migranten enkel op cultureel-etnische gronden te verklaren). Men kan *grosso modo twee denkpistes* aangeven, die bij beleidsmakers kunnen worden gevonden, eens – hetgeen niet altijd evident is – de noodzaak aan ingrijpen is aanvaard. Een eerste mogelijkheid is het samenlevingsprobleem tussen autochtonen en migranten terug te brengen tot *onbegrip i.v.m. mekaars cultuur, tradities, leefgewoonten e.d.m.* De andere groep ziet in dat de samenlevingsconflicten fundamenteel verband houden met *de globale maatschappelijke situatie van migranten*, waarbij in het bijzonder de woonomstandigheden in de ruime zin van het woord (de kwaliteit van het wonen zelf, het straatbeeld, de stedelijke omgeving) en het gebrek aan participatie (zowel in stedelijke als in maatschappelijke processen) een rol spelen. Enkel de tweede optie strookt met de door ons verder vooropgestelde 'integrale' onderzoeks- en beleidsbenadering, waarbij concrete beleidsmaatregelen ook dienen in te spelen op de wooncondities: woningverbetering, ondersteuning van migranten en migrantenorganisaties m.b.t. tussenkomsten inzake wonen, promotie van de sociale stadsvernieuwing, opzetten van inspraak- en participatieprocessen, e.d.m.

Daarbij staat mede centraal de idee dat de discussies rond buitenlandse minderheden niet tot polarisering moeten leiden, maar zich integendeel richten op *een pluralistisch integratiebeleid*, waarvan we trachten enkele contouren te schetsen. Zowel beleids mensen, onderzoekers, veld- (en welzijns-)werkers, autochtonen en allochtonen zelf krijgen daarin een plaats toebedeeld.

---

* Deze bijdrage diende als basis voor een referaat, gehouden op 29 september 1988, ter gelegenheid van het tweedaags colloquium van UNESCO-Vlaanderen rond het thema 'Culturele identiteit en wederzijds begrip'.

** Assistent Departement Rechten, U.I. Antwerpen – Docent H.A.I.R.

1. De maatschappelijke discussie over buitenlandse minderheden: een kwestie van generaties (van rechten)

1.1. De terugkeer naar de primaire levensdomeinen

'Iedereen heeft recht op een land om in te leven en een ruimte om in te wonen': dit is de boodschap van de artikelen 13 en 25 van de thans veertig jaar oude Universele Verklaring van de Rechten van de Mens. Ze verwijzen naar de verblijfs- en de woonsituatie, en derhalve naar de verblijfs- en de woonreglementering. Ze beschrijven echter enkel *de minimalistische voorwaarden* voor de verwezenlijking van de genoemde rechten; er wordt niets gezegd over de kwaliteit van het verblijf, noch over de condities van het wonen. Zo vergaat het vaak algemeen geproclameerde rechten, grondrechten, basisrechten, mensenrechten, universele rechten, e.d.m. Met de erkenning en de aanvaarding ervan heeft niemand problemen, noch de beleidsmakers, noch de publieke opinie, noch uiteraard de betrokken genietters van die rechten. Wel bestaan er gradaties in het gewicht dat men geeft aan de diverse 'generaties' van grondrechten. In onze samenleving duiken discussies over de eerste generatie grondrechten (de zgn. liberale, individuele rechten) nog slechts sporadisch op. Deze over de rechten van de tweede generatie (sociaal-economische rechten, waaronder het recht op arbeid, het recht op bestaanszekerheid) spitsen zich eerder toe op wel onderscheiden groepen, waarbij de realisatie ervan niet zo evident is. De derde generatierechtendiscussies (ook 'solidariteitsrechten' genoemd, b.v. het recht op vrede en ontwikkeling, e.d.m.)¹ komen vaak over als een superflue en elitaire bekommernis, en lijken enkel realiseerbaar voor erg beperkte segmenten in de samenleving.

De verschuiving van *de maatschappelijke aandacht naar de primaire sociaal-economische bestaansvoorwaarden* doet zich in een samenleving, waarin de 'dualiteit' tussen sociaal-economisch sterkeren en zwakkeren steeds toeneemt, ook voor bij de benadering van de problematiek van de buitenlandse minderheden aan de ene kant en de lokalisatie- en woonproblematiek anderzijds. Thema's zoals het recht op behoud van culturele identiteit, het stemrecht, het recht op woonzekerheid hebben plaats gemaakt voor een terugkeer naar de zgn. 'primaire levensdomeinen'. Dit gaat in zekere mate tevens op voor die landgenoten, die zich in de gespleten samenleving onder de – wellicht wetenschappelijk moeilijk vatbare – fatidieke lijn van de bestaanszekerheid bevinden: het gaat er minder en minder om het verwerven van een redelijk en behoorlijk inkomen via arbeid of sociale zekerheid, maar veeleer om het behoud, resp. verkrijgen van een (relatieve) bestaanszekerheid. Het gaat minder en minder om het vinden van een degelijke woning in een goede woonomgeving, tegen een betaalbare prijs en met de garantie er te kunnen blijven wonen, maar veeleer om het vinden van een woning op zich, zeg maar de toegankelijkheid van de woningmarkt. De discussie verglijdt van de kwaliteit van de leefomstandigheden naar het voorhanden zijn van de grondvoorwaarden zelf.

Voorts staat vast dat samen met de 'nieuwe' of actuele armoede en bestaansonzekerheid op de woon- en huisvestingsmarkt een 'nieuwe' of actuele woonproble-

---

1. ROUSSEAU, D., 'Les droits de l'homme de la troisième génération', Revue Interdisciplinaire d'Etudes Juridiques, 1987, 19 e.v.

matiek is ontstaan, met heel eigen kenmerken: net zoals sommigen bedenkingen hebben bij de term 'nieuw' voor het benaderen van de armoedeproblematiek, kan dezelfde relativering gelden t.a.v. de woonsituatie. Gaat het met name niet om de 'structurele' woonproblematiek in nieuwe kleren, waarvan de kenmerken in wezen gelijkaardig zijn en enkel graduele verschillen opduiken²? Buitenlandse minderheden worden er dan als kwetsbare groep sneller het slachtoffer van. Eerder noemden wij dit *de hypothese van de dubbele marginalisering*, die samenvattend luidt: in de werking van de huisvestingsmarkt zelf zijn reeds mechanismen aan het werk, die een billijke en aangepaste allocatie van woningen in de weg staan. Deze werken risico-verhogend en bijgevolg intenser wanneer de vragers, die zich op de woningmarkt begeven, – en dat geldt ook voor migranten – tot de groep van de maatschappelijk kwetsbaren behoren.³

1.2. De negatieve consensus doorbroken

We moeten deze vaststellingen deels ook kaderen in een soort maatschappelijke 'negatieve consensus'⁴, die heerst t.a.v. de migrantenproblematiek: deze is vaak gesteund op gebrekkige of onvoldoende informatie of op een algemeen klimaat van verminderde tolerantie. Vandaar ook later een oproep voor een degelijker en op wetenschappelijk onderzoek gesteund beleid. Maar het ware fout hierin een alomvattende verklaring te zien. Bijdragen tot het overstijgen van deze sfeer en m.n. in het bijzonder m.b.t. het wonen is één van de bedoelingen van deze bijdrage. Het algemeen kader wordt een integratiegedachte, waarvan de contouren verder worden toegelicht.

Het geheel is opgebouwd rond drie stellingen betreffende *scharnierelementen van het migrantenbeleid*: het zijn telkens diagnoses en stellingen, waarin enerzijds een element van tegenstelling vervat ligt, en waaraan anderzijds vragen en suggesties worden verbonden, gericht op het leveren van bouwstenen voor een positief integratiebeleid, inzonderheid m.b.t. de woonsituatie. Ook worden test-cases, voorbeelden in de vorm van parentheses als bewijsmateriaal voor de stelling aangereikt.

---

2. Zie voor een relativering van het begrip 'nieuw': VAN DER GUCHT, G., 'Is de 'nieuwe' armoede wel zo nieuw?', Tijdschrift Sociale Wetenschappen, 1986, 101 e.v.; HUBEAU, B., Doelgroep(en) voor een sociaal woonbeleid, Brussel, Koning Boudewijnstichting, 1986, 24 e.v.

3. Zie o.m. HUBEAU, B., 'Welzijnswerk en woonproblematiek: grensconflict of integratie?', Panopticon, 1987, 141 e.v.; HUBEAU, B., 'De opbouwwerkbaarheid van de woonproblematiek van migranten', in Dossier: wonen en woonzekerheid van migranten in Brussel: model huurdersunie in de kijker, Opbouwwerk-Brussel, 1987, afl. 15-16, 10-11.

4. Zie GIJSELS, H., e.a., De barbaren. Migranten en racisme in de Belgische politiek, Berchem, Epo/Halt/Celsius, 1988, 11; anderen noemen het 'platitudes' i.p.v. een 'evenwichtige attitude': MAES, M., 'Onze houding t.o.v. de gastarbeider: van platitude naar een evenwichtige attitude', De Gids op Maatschappelijk Gebied, 1980, 299 e.v.

2. These één: het element woonsituatie mag de integratiediscussie niet monopoliseren, noch erin ontbreken (parentese: de mythes rond het spreidingsbeleid)

2.1. Een juist begrip van de woonsituatie

Deze stelling houdt nauw verband met de vraag naar het type van beleid dat wordt gevoerd t.a.v. buitenlandse minderheden. Maar laat ons vooraf duidelijkheid scheppen over *het begrip 'woonsituatie'*. Wij menen een drietal niveaus van probleemstelling te kunnen onderscheiden: we trachten aan alle drie aandacht te besteden. Het betreft het macro-(maatschappelijk) niveau (het gaat hier om de lokalisatie en de woonpatronen van migranten), het meso-niveau van de woning- en huisvestingsomstandigheden, en het micro-niveau of de woonwensen, de woonaspiraties en wooncultuur van de migranten zelf, gegeven de huisvestingssituatie. Op het tweede niveau zijn twee dimensies: de toegankelijkheid van de huisvestingsmarkt (vindt de migrant een woning?) enerzijds, de concrete wooncondities en de aangepastheid ervan (vindt de migrant een aangepaste woning?) anderzijds.

Deze elementen mogen enerzijds de integratiediscussie *niet monopoliseren*. De neiging is dan immers groot om in oplossingen in de sfeer van spreiding en tolerantiedrempels te vervallen, resp. erg fragmentaire verbeteringen voorop te stellen. Anderzijds mag men geenszins de ogen sluiten voor het feit dat de woonsituatie *een determinerende factor* is voor de maatschappelijke positie van migranten. We werken beide elementen verder uit.

2.2. Beleid gevraagd, maar niet om het even welk beleid

Daar waar in Nederland een actief migrantenbeleid is gevoerd, met een uitgebreide institutionele ondersteuning⁵, kan men stellen dat in ons land tot zeer onlangs ofwel geen reëel beleid, ofwel een op andere uitgangspunten gesteund beleid is gevoerd. Deze vaststelling gaat wellicht op voor het ganse migrantenbeleid, net als voor de aspecten geografische lokalisatie en huisvesting. Hoogstens kan men in ons land spreken van *een verblijfsbeleid* (zoals weergegeven in de verblijfswetgeving). De aan de gemeenschappen toegewezen bevoegdheden inzake onthaal zijn vrij minimalistisch uitgebouwd. Naast het verblijfsbeleidstype staat *het voorzieningen- of welzijnsmodel*⁶, m.n. het inpikken op concrete, onmiddellijke noden, doorgaans in de vorm van het creëren van nieuwe voorzieningen, en te weinig gekenmerkt door een lange termijn-perspectief. De nadelen van het loutere voorzieningen- of welzijnsbeleid zijn dat dit doelgroepen isoleert en de maatschappelijke dimensie van de probleemduiding op de achtergrond brengt. Voorts is het hulpverleningsmodel

5. Zie, zonder volledigheid na te streven, b.v. VAN PRAAG, C., Onderzoek naar etnische minderheden in Nederland: een signalement, paper t.b.v. de studiedag 'Integratie van buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België: stand van het wetenschappelijk onderzoek', Antwerpen, 18 maart 1988.

6. Dit is de typering die VAN AMERSFOORT geeft voor het Nederlandse beleid: VAN AMERSFOORT, H., 'Immigrants in Metropolis: towards a Framework for Policy Analysis', in AELBRECHTS, L. en VINIKAS, B. (ed.), *Managing the Metropolis/Gestion des Métropoles*, Leuven/Brussel, Acco/K.B.S., 1986, 160.

vaak curatief, en stelt het vooral therapeutische objectieven voorop vanuit de eigen schuld-redenering; het werkt in die zin stigmatiserend.

Het woon- of huisvestigingsprobleem is duidelijk pas ontstaan op het ogenblik dat immigratie een gezins- of familiale dimensie, alsook een definitief en permanent karakter kreeg. In den beginne was men geneigd – zij het erg impliciet – de verantwoordelijkheid door te schuiven naar de migranten zelf; na enige tijd zag men in dat er *maatschappelijke oorzaken* te vinden waren voor *de gebrekkige huisvestigingssituatie*.

2.3. Parenthese één: de mythes van het spreidingsbeleid

Hoewel er een onbetwistbaar verband tussen het migrant zijn (m.a.w. de kenmerken, verbonden aan de etnische identiteit) en de territoriale component bestaat, isoleert de discussie over de geografische localisatie vaak deze beide elementen. In het gebruik van de gevarieerde terminologie is een duidelijke gradatie aanwezig: i.t.t. 'geografische localisatie' of 'residentiële patronen' dient bij het lezen van de begrippen 'residentiële segregatie' of 'residentiële differentiatie' onderzoek te hebben plaats gehad, omdat de terminologie reeds een inhoudelijke conclusie vooropstelt, nl. de segregatie of de differentiatie. 'Spreiding' en 'spreidingsbeleid' ten slotte houden reeds een keuze m.b.t. de oplossingsmodellen in. Toch mag de (al dan niet beheerde of beheerste) *territorialiteit als oplossingsmodel* niet worden overroepen om spanningen, conflicten, sociale problemen op het vlak van de etniciteit op te lossen.

Men hoort in ons land in toenemende mate ideeën verdedigen ten voordele van een *spreidingsbeleid*: de invoering in 1984 van een wettelijke legitimering van tolerantiedrempels in concentratiegemeenten⁷, alsook electorale tendenzen in buurten van diezelfde gemeenten, hebben deze denkpiste gevoed. De onwerkbaarheid van dit beleidstype moet o.i. toch stilaan zijn doorgedrongen.⁸ In Nederland gewaagt men van het overschatte belang van spreiding(sbeleid): er bestaan niet enkel ruimtelijke oplossingen voor sociale problemen en voor de etnische stratificatie in het algemeen.⁹

Aan de andere kant mag het belang van de thematiek van de geografische localisatie en huisvesting evenmin worden onderschat in het licht van de integratiediscussie. We hebben niet de kans om de ganse gedachtengang hier opnieuw toe te

---

7. M.n. door de mogelijkheid van gemeenten om onder bepaalde voorwaarden de inschrijving niet EG-vreemdelingen te weigeren: art. 6 Wet van 28 juni 1984 betreffende sommige aspecten van de toestand van de vreemdelingen en houdende invoering van het Wetboek van de Belgische nationaliteit, B.S., 12 juli 1984.

8. MAES, M., 'Dienen ideeën ten gunste van een spreidingsbeleid voor migranten verspreid?', De Gids op Maatschappelijk Gebied, 1988, 255 e.v.

9. Het is tekenend dat de twee grootste Nederlandse steden opteerden voor een verschillende aanpak: Rotterdam 'spreidt', Amsterdam heeft dit opgegeven; zie hierover: VAN AMERSFOORT, H., l.c., 161-162; VAN AMERSFOORT, H., MUUS, P. en PENNINX, R., 'International Migration, the economic Crisis and the State: an Analysis of the mediterranean Migration to western Europe', Ethnic and Racial Studies, 1984, vol. 7, afl. 2; i.v.m. de globale Nederlandse situatie: DREWE, P., 'Etnische groepen in Nederland: ruimtelijke oplossingen voor sociale problemen?', Stedebouw en Volkshuisvesting, 1983, 222 e.v.; DREWE, P., HULSBERGEN, E.D. en MIK, G., 'Het overschatte belang van spreiding: migranten en hun huisvesting', Intermediair, 5 november 1982, afl. 44, 19 e.v.

lichten; het opzetten van een 'integraal beleid' inzake buitenlandse minderheden, dat weliswaar ingrediënten bevat van de genoemde beleidstypes, lijkt ons de enige lonende aanpak te zijn. Hiermee wordt bedoeld een beleid gesteund op onderzoek m.b.t. de relaties tussen de verschillende aspecten van de migrantenpositie, m.a.w. de invloed van huisvesting en lokalisatie op de globale (welzijns-, gezondheids- en sociaal-economische) status van migranten, en omgekeerd. De periode van de louter categoriale aanpak van het beleid, met de nadruk op groepspatronen, o.m. op het ruimtelijke vlak of m.b.t. het ingrijpen in welzijnssituaties, is echter grotendeels voorbij. In Nederland heeft men inzake het migrantenbeleid een tussenstap gezet in de vorm van een 'territoriaal' beleid, met de nadruk op achterstandsgebieden en de uittekening van een spreidingsbeleid als reactie daarop. De vruchten van dit beleid zijn niet uitsluitend negatief, maar men wenst er een meer integrale aanpak aan te koppelen, d.w.z. inwerkend op de globale maatschappelijke positie van migranten (arbeid, inkomen, genoten onderwijs, sociale zekerheid en huisvesting). Dit betekent echter niet dat de beide eerstgenoemde klemtonen zonder meer moeten worden opzijgeschoven.¹⁰ De nota 'Migrantenbeleid van de Vlaamse Executieve' van 7 oktober 1988 lijkt de wenselijk geachte richting in te gaan; zij stelt een aantal sectoriële beleidsmaatregelen voorop, doch ernstig gekaderd in een aantal 'uitgangspunten en basisopties inzake migrantenbeleid', waarbij overigens de verworvenheden van de Studiecommissie Buitenlandse Minderheden in ruime mate werden geïncorporeerd. M.b.t. het hoofdstuk huisvesting zijn positief te noemen de ruime aandacht aan concentratiegebieden, de bevordering van de inspraak van migranten, de toegankelijkheid van de woonmarkt voor migranten, de rol van de gemeentelijke overheden en de ondersteuning van organisaties.

2.4. Onderzoek gevraagd, maar niet eender welk onderzoek

Het door ons voorgestelde beleid gaat gepaard met een ingrijpende wijziging van het onderzoeksbeleid inzake buitenlandse minderheden, alsook een meer rechtstreeks verband tussen onderzoek en beleid. Uit het voorgaande volgt immers dat het migrantenbeleid geen encrementeel beleid mag zijn: toch blijken zoveel aspecten, waarvan kennis noodzakelijk is in het licht van een verantwoord beleid, *onvoldoende onderzocht en geanalyseerd* om er beleidsaanbevelingen op te schragen. Hoewel een aantal – maar nog steeds onvoldoende – objectieve gegevens over de concrete woon- en leefsituatie van etnische minderheden in ons land voorhanden zijn, ontbreekt in het bijzonder nog onderzoek over de subjectieve aspecten van het wonen, zoals de woonaspiraties, de woonsatisfactie en de confrontatie van de eigen wooncultuur met het Belgische woningpatrimonium, te bekijken in de diverse woongsectoren, d.w.z. zowel in eigendomswoningen, als in huurwoningen uit de private en de publieke sector. Daarvoor is diepte-onderzoek nodig, dat eventueel kleinschalige geografische verbanden als onderzoeksvoorwerp mag hebben (b.v.

10. DREWE, P. en HULSBERGEN, E.D., 'Etnische groepen als onderwerp van categoriaal, territoriaal en integraal beleid en onderzoek', *Bevolking en gezin*, 1987, afl. 1, 25 e.v.; voor aanzetten tot een integrale benadering: VAN AMERSFOORT, J.M.M., 'Immigrant en samenleving: een terreinverkenning', in VAN AMERSFOORT, J.M.M. en ENTZINGER, H.B. (ed.), *Immigrant en samenleving*, Deventer, Van Loghum-Slaterus, 1982, 7 e.v.

bepaalde kansarme buurten), alsook vergelijkend of geïntegreerd onderzoek, m.a.w. dat het categoriale overstijgt.

Ook stellen we voor om op het vlak van *de methodiek* meer aandacht te besteden aan het actie-onderzoek, een meer oplossings- en veranderingsgericht soort van onderzoek en aan een ruimere participatie van de migranten zelf.¹¹ Ofschoon in Nederland erg uitgebreid onderzoek heeft plaats gehad over buitenlandse minderheden, o.m. ook op het vlak van de woonsituatie, valt de balans negatief uit: het blijkt vnl. te lijden aan discontinuïteit, heterogeniteit en een gebrek aan vergelijking, verklaring en theoretische onderbouwing.¹² Ook in dit verband is er derhalve een mogelijkheid om deze 'fouten' te vermijden.

3. These twee: noch het assimilatiemodel, noch het loutere antiracismemodel passen in een werkelijk integratiebeleid (parentheses: het lokale beleidsniveau als 'managers' van het stedelijk gebeuren en de effecten van anti-racismewetgeving

3.1. Van 'integratie' naar 'pluralistische etniciteit': meer dan een woordenspel

Wij belanden thans bij de kern van de discussie. Geregeld gebruikten wij *het begrip 'integratie'*: nog te sterk roept dit begrip de idee op van een eenrichtingsbeweging die erin bestaat dat migranten hun eigen culturele en etnische identiteit deels of geheel opgeven. In die optiek weegt de volledige integratieverantwoordelijkheid op hen. Het stellen van die eis vanuit de receptie-samenleving zou op zich reeds strijdig zijn met het beginsel, neergelegd in artikel 27 van het Internationaal Verdrag inzake de burgerlijke en politieke rechten. 'In staten, zo luidt het, waar zich etnische, godsdienstige of linguïstische minderheden bevinden, mag aan personen die tot die minderheden behoren niet het recht worden ontzegd, in gemeenschap met de andere leden van hun groep, hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en in de praktijk toe te passen, of zich van hun eigen taal te bedienen': uiteraard is men het erover eens dat het niet de bedoeling is dat dit artikel het van overheidswege bevorderen van een geleidelijk proces van integratie van minderheidsgroepen in de nationale samenleving in de weg staat: 'Een assimilatie mag echter niet dwingend worden opgelegd'.¹³ Bovendien heeft het begrip sinds de inwerkingtreding van de nieuwe Nationaliteitswet van 28 juni 1984 een bijzonder ongelukkige invulling gekregen: bij de beoordeling van de nationaliteitskeuze of het naturalisatieverzoek wordt immers ingevolge de artikelen 15, 16 en 21 van deze wet de 'integratiewil' van de kandidaat als voorwaarde gesteld. Enkele gevallen in de

---

11. HUBEAU, B., De huisvesting van buitenlandse minderheden en vreemdelingen in België-Vlaanderen. Aanbevelingen voor een integrale en kwalitatieve onderzoeksbenadering, paper t.b.v. de studiedag 'Integratie van buitenlandse minderheden in Vlaanderen-België', Antwerpen, 18 maart 1988, vnl. 7 e.v.; zie ook: Bevolking en Gezin, 1988, 45 e.v.

12. Zie hierover: SHADID, W., KORNALIJSNLIJPER, N. en MAAN, E., Huisvesting etnische minderheden. Een trend- en overzichtsstudie, Leiden, DSWO-Press, 1984, vnl. 139 e.v.; VAN PRAAG, C., o.c., vnl. 10 e.v.

13. KLEIJN, G.P. en KROES, M., Mensenrechten in de Nederlandse rechtspraak, Zwolle, Tjeenk-Willink, 1986, hoofdstuk VI.

rechtspraak hebben deze regel in haar concrete toepassing in een verkapt assimilatiemodel doen uitmonden.¹⁴ Beter ware het te zoeken naar een notie die de bilateraliteit, alsook de samenlevingscomponent benadrukt.

Hoe komen we tot deze notie? In ons land hebben wij niet de traditie van 'brede maatschappelijke discussies'; toch kan deze werkwijze o.i., zo ze steunt op de subthese één vermelde substantiële en procedurele klemtonen, inzake de migrantenproblematiek wellicht bijdragen tot een dedramatisering én een depolitisering van de discussie. Het is van belang dat deze brede maatschappelijke discussie resulteert in *een algemene keuze tussen modellen van samenleven met migranten*.¹⁵ De spanning tussen modellen van benadering van de migrantenproblematiek wordt soms aangegeven rond de begrippen 'adaptionisme' en 'essentialisme'. Ze gaan voorbij aan de wezenlijke interactie die onvermijdelijk plaats heeft tussen de recipiërende context en de migrant, waardoor het absolute behoud van de culturele en sociale patronen vrijwel onmogelijk wordt. Voorts moet men de culturele afstand tussen migranten en Belgen ook 'dedramatiseren'. Er zijn ook andere indelingen mogelijk. We kennen enerzijds het aanpassingsmodel, wortelend uit het negentiende-eeuwse burgerlijk-liberale evolutionisme; de 'melting-pot'-gedachte houdt in dat men verwacht dat alle immigrantenculturen opgaan in één geheel nieuwe bijna 'ideale' cultuur. Een variant is het assimilatiemodel: hierbij is de dwanggedachte t.a.v. de migrant sterk aanwezig. Het andere model is het anti-racismemodel: de samenleving bevat rasantegenstellingen of tegenstellingen tussen etnische groepen. Bijna altijd staan die groepen in een hiërarchische positie tegenover mekaar: sociaal-economische (klassen-) en etnische (rassen-) tegenstellingen en scheidingslijnen vallen doorgaans ook ten minste gedeeltelijk samen. 'Als nieuwkomers staan immigranten daarbij heel vaak aan de kant van de underdogs, de minst bevoorrechten'.¹⁶ Bij dit model tracht men aan racisme (de intentionele component) en aan discriminatie (de gedragscomponent) te verhelpen (zie verder). De kritiek op deze theorie is dat vaak wordt uitgegaan van de gedachte dat de ongelijkheid en maatschappelijke verschillen tussen etnische groepen enkel of vooral te wijten is aan discriminatie, terwijl het vnl. mechanismen uit verschillende maatschappelijke velden de oorzaak zijn, b.v. in de arbeidsmarkt, alsook op de woningmarkt.

Naar onze mening is de herleving van de etniciteit een niet te stoppen tendens in een in toenemende mate pluri- of multi-etnische samenleving: Entzinger stelt dan ook als derde model voorop *het 'pluralistisch getinte etniciteitsmodel'*.¹⁷ Etniciteit is immers in zo'n samenleving in stijgende mate een structurerend criterium. Het be-

---

14. Zie hierover: HEYVAERT, A., *De Belgische nationaliteit*, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1986, 35 e.v.; DE MOFFARTS, G., 'De betekenis van de 'integratiewil' in het wetboek van Belgische nationaliteit', *Tijdschrift voor Vreemdelingenrecht*, 1987, afl. 43, 27 e.v.

15. Zie hierover: ENTZINGER, H.B., *Immigratie en pluralisme*, Zevende pacificatielezing, Brussel, Story-Scientia, 1987, 13 e.v.; VAN AMERSFOORT, J.M.M., *Immigratie en minderheidsvorming*, Alphen aan de Rijn, Samsom, 1974, 17 e.v.; BANTON, M., *Racial Theories*, Cambridge, University Press, 1987; VAN DOORN, J.A.A., 'Het miskende pluralisme: een herformulering van het minderhedenvraagstuk', in SPERNA WEILAND, J. en PAELINCK, J.H.P. (ed.), *Etnische minderheden*, Meppel, Boom, 1985; DE COOREBYTER, V., *Immigration et culture: décor et concepts*, CRISP-Courrier Hebdomadaire, 1988, afl. 1186 en BLAISE, P. en DE COOREBYTER, V., *Immigration et culture: analyse sociologique*, CRISP-Courrier Hebdomadaire, 1988, afl. 1187-1188.

16. ENTZINGER, H.B., o.c., 15.

17. *Ibid.*, 18.

grip verwijst naar verschillende dimensies, vaak in combinatievorm – zowel het culturele, als het sociale en het psychische – en is daarom dynamisch van aard. Het kan gaan van louter symbolische etniciteit tot interetnische strijd.¹⁸

We stellen vast dat ook tweede- en derde-generatiemigranten het voorwerp worden van racisme en discriminatie. Mogelijks heeft dit t.a.v. bedoelde groepen ook *een nieuw réveil van de etnische identiteit* als gevolg. Nu mag deze vaststelling niet worden gezien als een gegarandeerde spelbreker voor de integratiegedachte. De intensiteit van deze identiteit hangt ook vaak samen met het al dan niet ruimtelijk gesegregeerd resp. geconcentreerd wonen: daar waar etnische groepsgenoten bij mekaar wonen, zou de behoefte aan de uitstraling van deze identiteit beperkter aanwezig zijn. Bovendien kan etnische identiteit worden gezien als een middel om conflicten die zich voordoen tussen immigranten en de receptie-bevolking niet af te doen als een soort 'herlevend racisme', maar symptomen van een emancipatieproces, onderdeel van een streven naar gelijkwaardigheid. Deze gelijkwaardigheid dient evenwel gepaard te gaan met de mogelijkheden van sociale mobiliteit, waarvan het de vraag is of dit mogelijk is en of positieve acties, resp. positieve discriminatie daarvoor noodzakelijk zijn.¹⁹ Daartegenover staat dan weer de vraag of daarvoor een voldoende ruim maatschappelijk draagvlak voorhanden is: de brede maatschappelijke discussie moet dit uitwijzen, zonder dat aan de resultaten ervan een slaafse gebondenheid moet worden gecultiveerd. O.i. moet dit model worden aangevuld, verfijnd en onderbouwd door *een intensieve 'dialogo tussen de culturen'*, teneinde bepaalde, concrete samenlevingsproblemen te kunnen aanpakken. Nochtans mag daaruit niet worden afgeleid dat het migrantenprobleem exclusief culturele kenmerken vertoont. Deze aanname zou voorbijgaan aan de wezenlijke aspecten van de status van buitenlandse minderheden, ongelijkheid en racisme.²⁰

3.2. De haalbaarheid van de brede maatschappelijke discussie

Dat België het moeilijker heeft dan b.v. Nederland en Zweden om een 'pluralistisch' migrantenbeleid te voeren wijt Entzinger aan het feit dat de genoemde landen in etnisch opzicht *homogener* zijn dan België, of b.v. ook Zwitserland: misschien wordt de immigratie in die landen eerder beschouwd 'als een potentiële verstoring van delicate 'checks and balances''.²¹

T.a.v. Nederland is met name een beeld ontstaan van grote tolerantie, soms zelfs verheven tot een soort nationale trots t.a.v. de binnengekomen minderheidsgroeperingen. Toch moet dit profiel van Nederland als immigratieland enigszins (cul-

18. Het kan omvatten: oorsprong, oorspronkelijkheid, solidariteit, geborgenheid, integriteit, onafhankelijkheid, erkenning, e.d.m., zie ROOSENS, E., *Micronationalisme. Een antropologie van het etnisch réveil*, Leuven, Acco, 1986, 27 e.v.; het réveil van de etniciteit kan ook worden waargenomen in het kader van de typologie van verenigingen, die zich richten tot migranten, waarmee ook een nieuw type van leiderschap gepaard kan gaan, daar waar de meer 'interculturele' verenigingsinitiatieven uit de jaren zeventig in belang verminderen; dit is het resultaat van de slingerbeweging tussen de assimilatiëtenden en de 'revendication identitaire'; DE COOREBYTER, V., o.c., 30 e.v.

19. Zie hierover SLOOT, B.P., *Positieve discriminatie. Maatschappelijke ongelijkheid en rechtsontwikkeling in de Verenigde Staten en in Nederland*, Zwolle, Tjeenk-Willink, 1986.

20. DE COOREBYTER, V., o.c., 41 e.v.

21. ENTZINGER, H.B., o.c., 21; zie ook HAMMAR, T. (ed.), *European Migrations*, Cambridge, University Press, 1985.

tuur)historisch worden gerelativeerd: uit een NIDI-onderzoek blijkt immers dat 'de 'rek' daar tegenwoordig behoorlijk uit is. Of is er sinds de afgelopen decennia sprake van het ontstaan van *selectieve 'tolerantie'?*' (waarbij dan vnl. Turken en Marokkanen minder hoog scoren wat hun gewenst-zijn betreft).²² Uit dat onderzoek blijkt met name dat de helft van de Nederlanders de aanwezigheid van buitenlanders 'geen aanwinst' vindt, alsook een terugkeer voorstaat. Enkele oudere Belgische onderzoeken bevestigen eenzelfde trend: er is geen contact; men verwijt migranten hun culturele eigenheid; men ontkent ze dezelfde rechten; vnl. in volksbuurten met hoge concentraties zijn er sterke afweerreacties.²³ Naast het wegnemen van oordelen en vooroordelen die deze sfeer voeden, dient ook op de verantwoordelijkheid van de (vnl. lokale) overheden te worden gewezen, waarvan een voorbeeldfunctie inzake tolerantie en integratie zou kunnen worden verwacht.

3.3. *Parenthese twee: het lokale beleidsniveau als 'managers' van het stedelijk gebeuren:*

De rol van de verschillende beleidsniveaus is wezenlijk. De in Nederland geconstateerde passiviteit van het plaatselijke niveau heeft in ons land soms plaatsgemaakt voor *een repressieve, niet-integratiebevorderende opstelling*. Enkele bekende voorbeelden zijn de weigering om migranten bij verhuizing in te schrijven in Brusselse gemeenten en de problemen i.v.m. het bekomen van de vereiste documenten voor de verhuis-, huur- en installatietoelage. Het laatste voorbeeld werken wij later verder uit. De lokale overheden werken integratiebelemmerend, omdat zij hun beleid steunen op vermoede en niet altijd empirisch hard te maken gevoelens van racisme bij de autochtone bevolking en aldus zelf vaak discriminaties toepassen, die op zich een soort legitimatie en voedingsbodem kunnen worden voor de reproductie ervan. De gemeentelijke overheden zijn daarvan vaak het toonbeeld. Bovendien versterkt dit de marginaliteitsidee en ten slotte belemmert dit soms de toegang tot rechtmatige voordelen en voorzieningen.

In een recent Crisp-dossier rond het thema 'Immigration et culture' wordt een pijnlijk, maar wellicht reëel beeld gegeven van *de benadering van de migranten door de lokale besturen*, waarbij – deels terecht – de verantwoordelijkheid niet volledig op de schouders van de gemeenten (vaak concentratiegemeenten) wordt gelegd, daar zij als 'risico-gemeenten' vaak de schok van de massale immigratie dienen op te vangen. Hier geldt de stelling dat er sprake is van een ongelijke spreiding van de integratie- en opvangverantwoordelijkheid, niet t.a.v. individuen en groepen van bewoners (zie later), doch t.a.v. de institutionele omkadering, waarbij tevens het verband met mogelijk racisme wordt gelegd. 'D'où le classique cortège de méprises, d'incompréhensions, de retards, d'irritation réciproque, qui décourage l'immigré de se présenter à un guichet d'administration et son vis-à-vis de lui réserver un accueil chaleureux et compréhensif. Les premières manifestations de racisme sont

---

22. VAN LEUSDEN, J.M.G. en MOORS, H.G., 'Mede-landers? Meningen over buitenlanders in Nederland', Demos, 1988, afl. 5, 33 e.v., i.h.b. 36; zie ook MAES, M., 'Onze houding...', o.c., 300 e.v.

23. Ibid., 301; DOOGHE, G. en VANDERLEYDEN, L., Bevolking en publieke opinie, Brussel, C.B.G.S., 1974, 16-25; DENANTES, F., 'A propos de la campagne pour les immigrés: racisme et classe ouvrière', Projet, december 1973, 1234.

alors susceptibles de surgir, rapidement entretenues par la méfiance réciproque à l'égard des conventions sociales de l'autre (...), auxquelles ni les Belges ni les étrangers n'ont été préparés'.²⁴

Als voorbeeld kan hier de praktijk van *de verhuis-, huur- en installatietoelage* worden gegeven: vaak wordt migranten zelf verweten dat ze mede-oorzaak zijn van 'ghetto-vorming'. Nu blijkt dat ze in heel wat gevallen bereid zijn om van wijk of gemeente te veranderen, hetgeen een factor van integratie zou kunnen betekenen. Toch beletten de zgn. concentratiegemeenten, waarbij de klacht van de 'integratie-onwil' frekwent wordt gehoord, deze verhuismogelijkheden. De huurders, die een ongezonde, een onbewoonbaar verklaarde, een onteigende of gesloopte woning verlaten, kunnen een éénmalige verhuis- en installatietoelage bekomen onder bepaalde voorwaarden, maar tevens hebben zij recht op een huurtoelage, nl. het verschil tussen de oude en de nieuwe (hogere) huurprijs. Toch weigeren heel wat gemeentebesturen een besluit van onbewoonbaarverklaring, resp. overbevolking af te leveren.²⁵ Over geografische concentraties dient voorts te worden vermeld dat het vaak zo is dat de kwaliteit van de wijken en de woningen de negatieve gevoelens oproept en niet zozeer de aanwezigheid van migranten op zich: deze wijken beschikken vaak over de minst uitgebreide collectieve voorzieningen, recreatievoorzieningen, e.d.m., hetgeen 'renforce le sentiment d'exclusion et la tentation de repli des immigrés, ce qui donnera un argument supplémentaire aux discours xénophobes'.²⁶

Bij een beleid gericht op integratie is het ingrijpen op sociaal-ruimtelijke fenomenen essentieel aan de taak, die men 'Managing the Metropolis' zou kunnen noemen. Het beleid moet worden gevoerd op de verschillende geografische echelons: het stedelijke, plaatselijke niveau is van wezenlijk belang omdat dit de laagste en meest kwetsbare schaal van samen-leven tussen etnische minderheden en andere groepen weerspiegelt. Het gemeentelijk beleid heeft *een autonome functie en een signaalfunctie*: in haar eigen administratie (gemeentelijke diensten) dient zij enerzijds een op integratie gericht aanbod van diensten en administratieve afwikkeling uit te werken (b.v. i.v.m. verblijfsdocumenten) en anderzijds naar onthaal-, lokalisatie- en huisvestingsaspecten toe een actief opvang- en informatiebeleid te voeren naar migranten toe en een sensibiliseringscampagne t.a.v. de bewoners. Naar de partners in het huisvestingsgebeuren toe hebben steden en gemeenten, die b.v. participeren in de oprichting en het beheer van erkende vennootschappen voor sociale huisvesting, een exemplarische rol te spelen.

3.4. Parenthese drie: de effecten van anti-racismewetgeving

Is het invoeren van een anti-racismewetgeving dan geen oplossing? Het staat vast dat én de contractuele vrijheid bij de verkoop en de verhuring van private woningen én de wijze van toedeling van sociale woningen, al dan niet vanuit een hou-

24. DE COOREBYTER, V., o.c., 19-20.

25. Zie hierover: KONGS, P., 'Migranten vaak de dupe van lokaal woonbeleid', Bareel, 1988, afl. 41, 9 e.v.; zie ook: Dossier: wonen en woonzekerheid van migranten in Brussel, Opbouwwerk-Brussel, 1987, afl. 15-16.

26. Naast het gevoel van 'enfermement' ontstaat tevens het gevoel van 'dénuement'; DE COOREBYTER, V., o.c., 21.

ding van racisme, discriminaties t.a.v. de migrantenbevolking mogelijk maken.²⁷ Verder weten wij dat een anti-racismewetgeving erg beperkte resultaten oplevert.²⁸ *Welke efficiënte middelen* bestaan er dan wel om racisme te bestrijden? Alle vormen van racisme kunnen aan de orde komen: individueel racisme en geïnstitutionaliseerd racisme (b.v. gemeentebesturen, erkende vennootschappen voor sociale huisvesting, e.d.m.). Is het opzetten van al dan niet geïnstitutionaliseerde klachtenbanken of meldingspunten een oplossing? Een eerste onderzoek in Nederland is in dat verband niet zo optimistisch. Naast de meer repressieve types van wetgeving (zoals de Wet van 30 juli 1981) staan meer voorwaardenscheppende, resp. toeleveringswetgeving i.v.m. huisvesting niet garant voor een optimale allocatie van het schaarse goed (geschikte) woning, ook al scheidt deze in beginsel geen ongelijkheid of discriminatie. Het contractuele kader in de private sector en het kwantitatieve tekort in de publieke sector staan dit in de weg. Dat stelt de vraag naar de aard van de wenselijk geachte juridische (beschermings)maatregelen om de toegankelijkheid van de woonmarkt te realiseren. Voorts is er de meer algemene vraag naar de bruikbaarheid van het juridisch instrumentarium om inhoudelijke doelstellingen te bereiken in relatie tot andere actieprogramma's (b.v. sensibilisering).

4. These drie: concurrentie tussen verschillende sociaal zwakkere groepen, waaronder migranten, op de woonmarkt en een ongelijke spreiding in de integratieverantwoordelijkheid dienen te worden vermeden (parentese: de toegankelijkheid van de woonmarktsegmenten)

4.1. De spreiding van de integratieverantwoordelijkheid

De kenmerken van de maatschappelijke positie van migranten vertoont *een evidente verwantschap met andere maatschappelijk zwakkere groepen*. Het gevolg hiervan is dat zij wat de woonsituatie betreft eerder dan sociaal-economisch sterkere groepen woningen en woonmilieus bewonen met ongunstige kenmerken. Dat heeft twee mogelijke maatschappelijke consequenties, waaromtrent enkele overwegingen passen.

Vooreerst kan uiteraard niet worden ontkend dat reeds decennia wonen en huisvesting een stuk van de 'voorzieningsstaat' zijn geworden (we denken aan de premies, fiscale voordelen inzake huisvesting, sociale woningen). Toch is dit nooit als een echte beleidsprioriteit benaderd. De vraag is echter of er geen situaties kunnen ontstaan, waarin *concurrentie* voorkomt of wordt beleefd tussen de verschillende zwakke groepen op de woningmarkt.²⁹ Dit verschijnsel, dat zich in Ne-

27. Zie o.m. HOBIN, V. en MOULAERT, F., Witboek Integratiebeleid, Brussel, Studiecommissie Buitenlandse Minderheden, 1986, 61; onder 'racisme' verstaan we de ideeën van personen; bij 'discriminatie' gaat het veeleer om het handelen van personen: BIEGEL, C. en TJOEN-TAK-SEN, K., Klachten over rassendiscriminatie, 's Gravenhage, VUGA, 1986, 13; ELICH, J.M. en MASO, B., Discriminatie, vooroordeel en racisme in Nederland, Den Haag, 1984.

28. HUBEAU, B., Rechtshandelingen van vreemdelingen m.b.t. hun woonsituatie, Antwerpen, Kluwer rechtswetenschappen, 1985, 86 e.v.; RENSON, B., 'Racisme, wet en publieke opinie', Tijdschrift Vreemdelingenrecht, 1985, afl. 32, 3 e.v.; het gaat vooral om de Wet van 30 juli 1981 tot bestraffing van bepaalde door racisme of door xenofobie ingegeven daden, B.S., 8 augustus 1981.

29. In Nederland wordt dit in de volkshuisvesting als probleem ervaren: SHADID, W., KORNALIJS-SLIJPER, N. en MAAN, E., o.c., 153 e.v.

derland – gezien de situatie van kwantitatieve woonnood – wellicht heviger manifesteert, kan zich voordoen bij de realisatie van de primaire woonbehoefte (de toegankelijkheid van de woningmarkt) t.a.v. de toetreders, alsook van de secundaire woonbehoefte (de kenmerken en de kwaliteit van het wonen zelf) t.a.v. de bewoners. Het is duidelijk dat het aantal goedkope huurwoningen vermindert: de behoefte aan goedkope woonruimte neemt echter eerder toe dan af. Deze mogelijke spanningen tussen zwakkere groepen en zeker tussen verschillende groepen 'toetreders' is vooral aanwezig in de huursector. Wij menen dat een grotere selectiviteit in de gehanteerde instrumenten van huisvestingsbeleid deels een oplossing kan zijn, b.v. naar laagste inkomensgroepen, de risico-groepen op de woningmarkt, naar die segmenten ervan waarin discriminatie-gevoelige groepen vooral terechtkomen. Als primaire doelgroepen van de sociale huisvesting merken wij aan: enerzijds financieel-economisch zwakkere groepen, anderzijds risico-categorieën op de woningmarkt (b.v. grote gezinnen, migranten, e.d.m.). Het is duidelijk dat bepaalde toetreders, resp. bewoners dragers kunnen zijn van beide groepen kenmerken.

Een tweede met het eerste samenhangend maatschappelijk gevolg kan zijn dat de 'integratielast', m.a.w. de primaire verantwoordelijkheid voor de opvang van mogelijke samenlevingsspanningen en -conflicten, rust op 'lotgenoten', in de hierboven geschetste betekenis. Het betreft dan de zgn. 'kansarme' buurten en wijken met bewoners met een lage sociaal-economische status, bejaarden, e.d.m. enerzijds en ongunstige woning- en woonmilieukenmerken anderzijds.³⁰ Hierbij kan de bemerking worden gemaakt dat vaak integratie- en samenlevingsmodellen worden vooropgesteld vanuit een principiële of theoretische invalshoek, zonder de mechanismen ter plekke in te calculeren in het integratieproces. Vanuit bepaalde ervaringen in de sector van de samenlevingsopbouw en via concrete opbouwwerkprojecten inzake migranten blijkt duidelijk dat aan elk proces van duurzame multi-etnische aanvaarding en integratie een stadium voorafgaat van wederzijdse verkenning van cultuur, gewoonten, e.d.m., alsook van overleg rond concrete items op een beperkt en herkenbaar geografisch niveau (b.v. straat, wijk, bouwblok, e.d.m.): ondersteuning door b.v. opbouw- of welzijnswerk is daarbij een goed hulpmiddel. De geschetste tendens is niet enkel het resultaat van de mechanismen van residentiële differentiatie, die tot gevolg hebben dat maatschappelijke groepen met welbepaalde sociaal-economische groepen (impliciet) de neiging vertonen in een zelfde gebied (geconcentreerd, resp. gesegregeerd) te wonen.³¹ Er is tevens een uitstotingsproces werkzaam op de huisvestingsmarkt (zie supra), waardoor bepaalde personen en gezinnen met bepaalde kenmerken als potentiële toetreders de toegang wordt ontzegd, resp. als bewoners het woonperspectief wordt afgenomen.

Het beste voorbeeld is hier wellicht het fenomeen van de 'sociale verdringing', die plaatsvindt in bepaalde (binnen)stedelijke omgevingen en die als gevolg heeft dat bewoners en autochtone functies verdwijnen ten voordele van nieuwe, opgedrongen en vaak omgevingsvreemde functies en bewoners. Vanuit de mechanismen op

30. Voor een goede methodologische benadering t.b.v. de bewoners- en woonkenmerken: KONING BOUDEWIJNSTICHTING/U.I.A. (ed.), Kansarmoede in de grootstad Antwerpen, Deel 1: De kwaliteit van het wonen, Deel 2: De bewoners, Brussel/Antwerpen, 1987 en 1988.

31. Over residentiële segregatie, zie o.m. DE LANNOY, W. en KESTELOOT, C., 'Residentiële differentiatie en segregatieprocessen', in X., De Belgische stad van vandaag: waarheen?, Brussel, Gemeentekrediet, 1985, 137 e.v.

de woonmarkt zijn migranten, voor zover ze in een problematische huisvestingssituatie verkeren, daarvan vaak het eerste slachtoffer. Ze belanden, net zoals autochtonen, die dezelfde risicokenmerken vertonen, opnieuw in wijken met ongunstige kenmerken.

4.2. Parenthese vier: de toegankelijkheid van de woonmarktsegmenten

Binnen het bestek van deze bijdrage ontbreekt de ruimte om de vierde parenthese volledig uit te werken.³² Aan de hand van bijgevoegd schema zouden wij een hypothese willen formuleren, waarvan bepaalde aspecten reeds empirisch werden hard gemaakt, maar waarbij andere tendenzen zich duidelijk aftekenen, zonder dat dit ooit het voorwerp is geweest van systematisch onderzoek. Men kan de private huursector – wat type van woningen, huurprijzen, kwaliteit, e.d.m. betreft – indelen in *een primaire en een secundaire (of residuaire) huurmarkt*. Deze differentiatie houdt verband zowel met het woonmilieu als met de concrete woonomstandigheden en is vergelijkbaar met hetgeen op de arbeidsmarkt kan worden onderkend. Kenmerken van de secundaire markt zijn o.m. dat het gaat om wijken in staat van verval, met als gevolg ongunstige woonmilieu-kenmerken en afbraak van de sociale weefsels. Het betreft laagwaardige woningen, waarvoor doorgaans lagere huurprijzen gelden; ofwel liggen deze eerder aan de hoge kant in het licht van de geboden kwaliteit. Ten slotte is er bij de bewoners een hoge mobiliteit en verhuisfrequentie. Onderzoek zou moeten uitmaken of ook deze diagnose niet reeds aan het verbrekelen is: in sommige steden merkt men immers dat de toegang tot de sector van de private huurwoningen stilaan wordt vergrendeld voor maatschappelijk kwetsbare groepen, o.m. door mogelijke discriminaties en door stijgende huurprijzen. Daardoor ontstaat *een zgn. secundaire of residuaire koopmarkt*, die wordt betrokken door zgn. 'noodkopers', personen en gezinnen die relatief goedkope woningen van lage kwaliteit aankopen, met de bedoeling deze te renoveren; voor deze laatste intentie ontbreekt evenwel vaak het nodige kapitaal. Een volgende nog minder empirisch getoetste hypothese is dat door het stelsel van de huurcompensatie tevens *een secundaire of residuaire sociale huurmarkt* kan ontstaan, door het feit dat de onder dit stelsel gehuurde, gerenoveerde en onderverhuurde woningen vooral worden bestemd voor de meest kwetsbare categorieën op de huisvestingsmarkt, gezien de prioriteitenregeling die voor de toewijzing van deze woningen geldt. Voor een goed begrip van het schema, waarin de symbolische, hypothetische (en niet de statistische) bezettingsgraad van bepaalde segmenten van de woonmarkt door migranten wordt weergegeven, vermelden wij nog dat migranten proportioneel minder dan Belgen gebruik maken van premies en toelagen m.b.t. de woonsituatie, waarop ze in beginsel recht hebben.

5. Slotbedenking

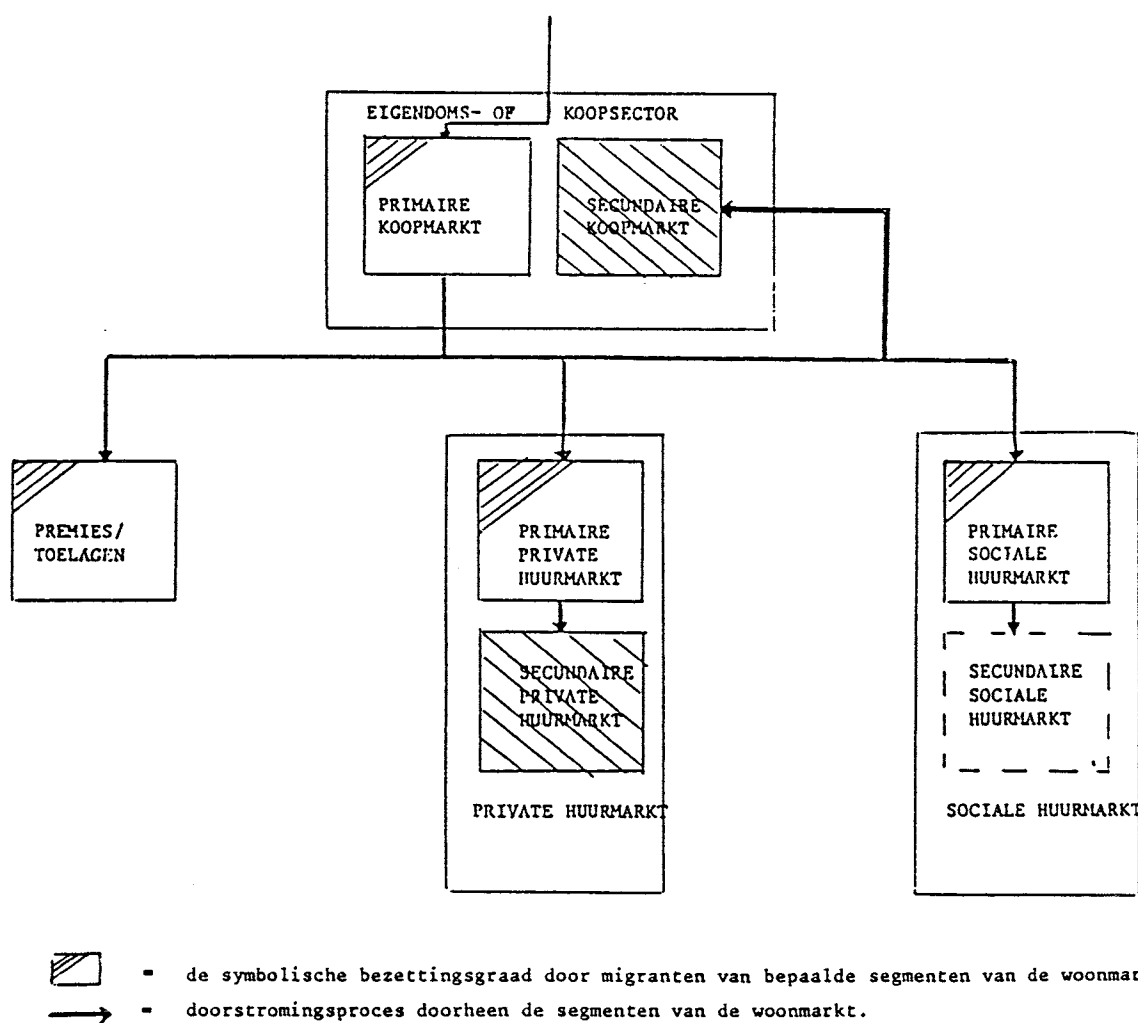
Ons stond een multi-etnische samenleving voor ogen waarin aan *de basisbehoefte wonen* de gepaste inhoud wordt gegeven. Men zal opwerpen dat hieraan zelfs niet

---

32. Zie hierover vooral: HUBEAU, B., De huisvesting van buitenlandse minderheden en vreemdelingen in Vlaanderen-België, o.c., 10 e.v.

voor alle Belgen op bevredigende wijze wordt voldaan. Dit mag echter geen argument zijn om het aan de bevolkingsgroep, die wordt aangeduid met de term 'buitenlandse minderheden' te ontzeggen. De invalshoek die we hebben uitgewerkt, m.n. het wonen, is o.i. het tastbare bewijs dat de problematiek van buitenlandse minderheden en samenlevingsconflicten niet te reduceren zijn tot cultureel onbegrip. De concrete wooncondities zijn daarvoor immers te tastbaar en fysiek aanwezig. 'De wereld wordt kleiner en daarvoor worden onze landen steeds meer een afspiegeling van die ene kleine wereld'³³; dat moge ook gelden met betrekking tot de woonsituatie van buitenlandse minderheden.

Schema: De toegankelijkheid van de diverse woonmarktsegmenten voor buitenlandse minderheden

33. ENTZINGER, H.B., o.c., 21.